

نگاهی به کاهش ۳۵ درصدی حقایق ایران از هیرمند در دوران شاه

چگونه آب در گلوی «هامون» خشکید؟

اسدا... علم در خاطرش می نویسد: «این کابوس مرا در خود فرو می برد. مدتی راه رفتم، مدتی فکر کردم، چندین دفعه استعفا از خدمت نوشتم، باز پاره کردم. فکر می کردم کار گذشته را استعفا می دوانم کند... تیر از شست گذشته است، دیگر هیچ هزار بار به نعیم خان درود فرستادم و به دولت لعنت. مرتیکه مثل شیر آمد و تهدید کرد که اگر می خواهید کمک به ما را در گروی آب هیرمند نگاه دارید، ما نمی خواهیم و این بدبخت ها آن قدر از چپ گرایی افغانستان ترسیدند که همه شرایط را قبول کردند و بالاخره دیشب [ضربه] آخر را زدند. کسی چه می داند؟ شاید هم از ارباب های نامرئی دستور ارتکاب این خیانت را داشتند... به حدی بد حال بودم که به دفتر کار خودم هم نرفتم. یکسر به سراغ یار و شراب شتافتم. مدتی شراب خوردم و گریه کردم و نداشت چرا؟ فقط چون مرا منقلب یافته بود، او هم بالطبع گریه می کرد! البته این خیانت، ده تا پانزده سال دیگر ظاهر می شود که من مرده ام. ولی مثل این است که یک قطعه گوشت بدن مرا بریده اند و پیش چشم من جلوی سگ انداخته اند.» [۱] اواز کدام خیانت حرف می زد؟ از چه چیز نگران بود؟ ده تا پانزده سال بعد چه اتفاقی قرار بود بیفتد؟ ارباب های نامرئی دستور چه کاری را داده بودند؟ مسئله آب هیرمند چه بود و چه اهمیتی داشت؟

مسئله ای به نام هیرمند

رود هیرمند از رودهای پرآب شرق فلات ایران است. این رود از کوه های بابا در سلسله جبال «هندوکش» سرچشمه می گیرد و پس از طی ۱۱۰۰ کیلومتر و سیراب کردن اراضی مسیر، به دریاچه هامون می ریزد. با توجه به شرایط اقلیمی منطقه سیستان در ایران و کمبود نزولات آسمانی، حیات منطقه، پیوندی جدی با حیات دریاچه هامون دارد و در واقع دریاچه هامون کلید پایداری زیستی در این منطقه است. پس از جدایی افغانستان از ایران طبق قرارداد پاریس [۲]، افغان ها بارها و بارها به بهانه های مختلف از جاری کردن حقابه ایران از رود هیرمند به سمت هامون خودداری کرده اند. نخستین قرارداد دوجانبه برای حل و فصل موضوع در سال ۱۳۱۸ ه.ش به تصویب طرفین رسید. ماده یک این معاهده تأکید داشت: «دولتین ایران و افغانستان موافقت می نمایند که همه ساله هر مقدار آب رودخانه هیرمند که به بند کمال خان می رسد بین ایران و افغانستان از بند کمال خان به بعد بالمناصفه تقسیم شود.» این وضعیت باعث ورود مناسب آب به دریاچه هامون و تداوم حیات آن و نیز منطقه سیستان می شد. هامون به عنوان هفتمین تالاب بین المللی جهان، تا پیش از خشک شدن بیشتر قسمت هایش، (از سال ۱۳۷۰ ه.ش) یکی از مهمترین جاذبه های گردشگری و منبع درآمد صدها هزار نفر از مردم منطقه بوده است.

حقی که از دست رفت

با وجود انعقاد قرارداد ۱۳۱۸ ه.ش، افغان ها به تعهداتشان در مورد تقسیم مساوی آب هیرمند عمل نکردند. به همین دلیل موضوع مناقشه بر سر حقابه ایران از رود هیرمند همچنان به قوت خود باقی ماند. با بالا گرفتن اختلاف بر سر آب رود هیرمند میان ایران و افغانستان، کمیسیونی موسوم به دلتا با مشارکت آمریکایی ها برای حل و فصل موضوع تشکیل شد. نتیجه نشست های این کمیسیون، انعقاد قرارداد ۱۳۵۱ ه.ش میان ایران و افغانستان درباره حقابه رود هیرمند بود. این قرارداد پس از کسب رضایت شاه، توسط هویدا امضا شد و در ۱۰ مردادماه ۱۳۵۲ ه.ش، به تصویب مجلسین ایران رسید. این همان

جواد ثوابی/رودسری

دریاچه هامون پس از خشک شدن